

СВІТОВА ЕКОНОМІКА ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 336.13.051

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРАХУНКУ ВАРТОСТІ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ (ВІД НЕОБХІДНОГО ДО БАЖАНОГО): ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

© 2015 АЛЕКСЕЄВА Н. І., КОТИНА Г. М., СТЕПУРА М. М.

УДК 336.13.051

Алексеева Н. И., Котина Г. М., Степура М. М.

Особенности расчета стоимости общественных благ (от необходимого до желаемого):
визитизняні реалії та європейський досвід

Досліджено суспільні потреби та інструменти їх задоволення – суспільні блага. Приділено увагу тому, що суспільні потреби складаються з індивідуальних потреб суб'єктів економічних відносин та колективних. Вони є взаємозалежними та взаємодоповнючими. Важлива відмінність індивідуальних та колективних потреб полягає в їх персоніфікованості (індивідуалізованості) та подільності. Розглянуто поняття, пов'язані із суспільними потребами, – суспільний інтерес (як форма прояву суспільних потреб), суспільне благо (усі товари, послуги, які можуть задовольнити суспільні потреби). Для дослідження суспільних потреб та благ взято за основу одну з найпопулярніших їх класифікацій, що полягає в поділі на первинні та вторинні. Зроблено акцент на важливості її використання при визначенні пріоритетності фінансування суспільних благ. Основну увагу приділено виокремленню підходу щодо розрахунку вартості суспільних благ. Він розглядається як один із етапів задоволення суспільних потреб (поряд з їх плануванням та аналізом ступеня їх задоволення). Наведено підхід щодо визначення структури фінансування загального обсягу суспільних благ, розрахунку мінімально допустимого та бажаного обсягу їх фінансування. Існуючий інтерес до європейського досвіду підштовхнув авторів статті до аналізу вартості та структури фінансування суспільних благ у Франції, наявна статистична база уможливила це. Установлені залежності між показниками дозволили провести розрахунки бажаних обсягів фінансування суспільних потреб на одну особу за трьома сценаріями: оптимістичним, задовільним та критичним, що відповідають фазам економічного циклу. Таке моделювання спрямоване на його застосування при прийнятті управлінських рішень, розробці соціально-економічної політики тощо. Відзначено серйозні недоліки, пов'язані з відсутністю якісної та достовірної статистичної інформації по Україні, що ускладнює проведення розрахунків та врахування зарубіжного досвіду.

Ключові слова: суспільна потреба, суспільне благо, ефективне споживання домогосподарств

Рис.: 6. **Табл.:** 5. **Бібл.:** 9.

Алексеева Наталья Игорівна – асистент, кафедра фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

Email: alekseevan@ukr.net

Котина Ганна Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

Email: akotina@ukr.net

Степура Марина Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра фінансів, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

Email: mstepura@ukr.net

УДК 336.13.051

UDC 336.13.051

Алексеева Н. И., Котина А. М., Степура М. М. Особенности расчета стоимости общественных благ (от необходимого к желаемому): отечественные реалии и европейский опыт

Исследованы общественные потребности и инструменты их удовлетворения — общественные блага. Акцентируется внимание на том, что общественные потребности состоят из индивидуальных потребностей субъектов экономических отношений и коллективных. Они взаимосвязаны и взаимодополняемы. Важное отличие индивидуальных и коллективных потребностей заключается в их персонифицированности (индивидуализированности) и делимости. Не остались без внимания понятия, связанные с общественными потребностями — общественный интерес (как форма проявления общественных потребностей), общественное благо (все те товары, услуги, которые могут удовлетворить общественные потребности). Для исследования общественных потребностей и благ в данной работе взято одну из самых популярных их классификаций, которая заключается в разделении на первичные и вторичные. Сделан акцент на важности ее использования при определении приоритетности фи-

Aleksieieva N. I., Kotina H. M., Stepura M. M. Peculiarities of Calculating the Cost of Public Goods (from the Necessary to the Desired): Domestic Realities and European Experience

Social needs and instruments for their satisfaction — public goods — have been studied. Attention is drawn to the fact that social needs are composed of individual and collective needs of economic entities. They are interrelated and complementary. An important difference between individual and collective needs is in their personification (individualization) and divisibility. Proper consideration has been paid to concepts related to the needs of society — the public interest (as a form of social needs), public goods (all the goods, services that can satisfy social needs). For studying social needs and benefits in this work there was taken one of the most popular of their classification, which lies in their division into primary and secondary ones. Emphasis is placed on importance of its use in determining the priority of financing public goods. The focus is on the approach to calculating the cost of public goods. It is regarded as one of the stages in satisfying social needs (along with planning and analysis of the degree for their satisfaction). An approach to determining the structure of financing the total volume of public goods,

нансирования общественных благ. Основное внимание уделено подходу к расчету стоимости общественных благ. Он рассматривается как один из этапов удовлетворения общественных потребностей (наряду с планированием и анализом степени их удовлетворения). Приводится подход к определению структуры финансирования общего объема общественных благ, расчета минимально допустимого и желаемого объема их финансирования. Существующий интерес к европейскому опыту подтолкнул авторов статьи к анализу стоимости и структуры финансирования общественных благ во Франции, имеющаяся статистическая база позволила это реализовать. Установленные зависимости между показателями позволили провести расчеты желаемых объемов финансирования общественных потребностей на одного человека по трем сценариям: оптимистическому, удовлетворительному и критическому, соответствующие фазам экономического цикла. Такое моделирование направлено на его применение при принятии управленческих решений, разработке социально-экономической политики и т. п. Отмечены серьезные недостатки, связанные с отсутствием качественной и достоверной статистической информации по Украине, что затрудняет проведение расчетов и учета зарубежного опыта.

Ключевые слова: общественная потребность, общественное благо, эффективное потребление домохозяйств

Рис.: 6. **Табл.:** 5. **Библ.:** 9.

Алексеева Наталья Игоревна – ассистент, кафедра финансов, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

Email: alekseevan@ukr.net

Котина Анна Михайловна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

Email: akotina@ukr.net

Степура Марина Михайловна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра финансов, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

Email: mstepura@ukr.net

calculating minimum admissible and desired volume of financing has been presented. The current interest in the European experience prompted the authors to analyze the cost and structure of financing public goods in France, the available statistical base allowing it to be implemented. The determined dependence between the indicators enabled conducting calculations of the desired volumes of financing the public needs per person according to three scenarios: optimistic, satisfactory and critical relevant to phases of the economic cycle. This simulation is aimed at being used in management decision-making, development of social and economic policy, etc. There have been noted serious shortcomings related to the lack of quality and reliable statistical information on Ukraine, which hamper the calculation and consideration of foreign experience.

Keywords: social need, public goods, effective household consumption

Рис.: 6. **Табл.:** 5. **Библ.:** 9.

Aleksieieva Nataliia I. – Assistant, Department of Finance, Kyiv National Economic University named after. V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

Email: alekseevan@ukr.net

Kotina Hanna M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Finance, Kyiv National Economic University named after. V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

Email: akotina@ukr.net

Stepura Maryna M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Finance, Kyiv National Economic University named after. V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

Email: mstepura@ukr.net

Постановка проблеми. Питання «як задовольнити необмежені потреби на будь-якому рівні, маючи обмежені ресурси» (в тому числі і грошові (наприклад, бюджет домогосподарства, країни тощо)) ніколи не застаріє. Питання потреб стосується всіх суб'єктів економічних відносин. Адаже потреби виражають необхідність у матеріальних та духовних благах для забезпечення умов життєдіяльності окремої особи, соціальної групи, класу, суспільства в цілому. Прагнення задовольнити свої потреби мотивує поведінку суб'єкта, формує сукупність його інтересів. Внаслідок наявності ряду причин потреби дуже різноманітні, задовольнити їх нелегко та дедалі складніше, беручи до уваги їх кількісне зростання і якісне вдосконалення. Спонукальним мотивом до виробничої діяльності і окремої особи, і суспільства в цілому виступають саме потреби.

В кожного суб'єкта економічних відносин має виникати хоча б одне з цих запитань: що таке наші потреби; як їх ранжують; яким необхідно приділити особливу увагу та чому; чи законним є те, що наші потреби змінюються під впливом різних факторів; яка роль держави у процесі задоволення потреб; які існують можливі джерела фінансування потреб; які є більш пріоритетними тощо.

За простотою поняття потреби приховується вся її багатогранність, неоднозначність, суперечність. Процес задоволення суспільних потреб є багатозначним: планування, насичення потреб, оцінка рівня задоволення. Стрижневим етапом у цьому процесі є визначення обсягу та вартості суспільних благ, без якого не виявляється можливим повноцінне функціонування економічної системи. Через брак методологічних підходів актуальність цієї роботи є беззаперечною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найвизначеніші відповіді на питання стосовно тих чи інших аспектів суспільних потреб, суспільних благ (товарів) упродовж багатьох років намагалися дати провідні світові дослідники Дж. Б'юкенен, Р. Масгрейв, А. Маршалл, П. Самуельсон, Ф. Котлер, Дж. Кейнс, У. Нордгауз, Дж. Стігліц, Р. Коуз, Дж. Гелбрейт, С. Вітте та ін. Вагомий внесок зробили вітчизняні вчені: М. Балудянський (досліджував роль держави в наданні суспільних послуг), М. Бунге (розглядав питання особистих та суспільних потреб, особистого та суспільного інтересу), Д. Піхно (вивчав різноманітні відносини між окремою особою та суспільством з приводу забезпечення населення благами), М. Яснопольський (розробив класифі-

кацію суспільних потреб (потреби всієї спільноти, окремих її членів), підкреслював ключову роль держави в їх задоволенні), М. Алексеєнко (досліджував питання виробництва суспільних товарів), І. Вернадський (обґрунтовував теорію суспільних потреб), М. Туган-Барановський та ін. [1].

Як зазначав Джеймс М. Б'юкенен, ми живемо разом не тому, що суспільство надає засоби для досягнення всезагального абстрактного щастя, а тому, що соціальна організація уможливає досягнення наших особистих цілей [2]. Продовжуючи цю думку, варто зазначити, що таке «вимушене» співіснування дозволяє нам задовольняти наші потреби.

Суспільство полегшує і забезпечує володіння тими речами, які називаються природними потребами: але в той же час дає розуміння нескінченного числа химерних потреб [3]. Наявність потреб диктує необхідність вибірковості сприйняття світу, фіксуючи увагу переважно на тому, що може задовольнити їх.

Постановка мети і завдань. Основною метою статті є дослідження суспільних потреб у контексті розрахунку вартості суспільних благ, необхідних для їх задоволення. Мета статті зумовлює основні завдання – розробку альтернативних сценаріїв розподілу вартості суспільних благ для прийняття управлінських рішень, вивчення корисного і водночас повчального для України європейського досвіду Франції.

Виклад основного змісту дослідження. Потреби неможливо розглядати та зрозуміти поза соціальним контекстом. Через наявність біосоціальної сутності людини, видимої суперечливості між поняттями людини біологічної і соціальної недостатньо аналізувати та оперувати поняттями потреби, зокрема економічної потреби – потреби в економічних благах. Адаже економічні потреби – це лише частина всієї сукупності потреб суспільства (нарівні з духовними, моральними тощо). Тобто поняття економічних потреб вужче, ніж поняття загальних потреб суспільства. Тому доцільним є перенесення акцентів на поняття «суспільна¹ потреба», що пов'язане з людиною як соціальною істотою, яка бере участь в економічній, політичній, правовій та інших видах діяльності.

Сума особистих (індивідуальних) потреб не є просто сукупністю суспільних потреб. Об'єднання індивідуальних потреб суб'єктів економічних відносин має своєрідний синергетичний ефект, результатом якого і є суспільні потреби. На наш погляд, не можна сказати, що індивідуальні потреби лежать поза межами суспільних, адже перші формуються під впливом нашого спільного існування, виникають та розвиваються у суспільстві. При суспільній організації суб'єктів, їх спільному існуванні утворюються колективні потреби.

Головною відмінністю індивідуальних і колективних потреб є те, що коло особистих потреб практично безмежне та нескінченне, в той час як у процесі історичного роз-

витку сформувався досить чіткий ряд колективних потреб (рис. 1).

Суспільні потреби характеризуються тим, що:

- стосуються групи або спільноти та кожного суб'єкта окремо. Суб'єктами при цьому виступають населення (фізичні особи), юридичні особи, держава;
- пов'язані з колективною організацією нашого існування, під впливом якої формуються, розвиваються і індивідуальні, і колективні потреби;
- являються головною ціллю існування будь-якого суспільства, прийняття управлінських рішень має враховувати це;
- є вихідними в господарюванні, пов'язані взагалі з ціллю господарювання;
- рівень їх задоволення впливає на добробут кожного суб'єкта окремо і всіх загалом. Вони є основою формування ціннісних орієнтирів індивіда в соціумі. Індивідуальний добробут формує суспільний добробут, який визначає особистий добробут.

Окремі потреби індивіда можливо задовольнити повною мірою, а складність колективних потреб полягає в тому, що вони практично безмежні (безмежним є обсяг, а не кількість), мають об'ємніший характер, окреслити чіткі рівні їх повного задоволення точно неможливо.

Для суспільних потреб практично повною мірою можна застосувати класифікацію індивідуальних потреб: на рівні всього суспільства можна говорити про первинні (першочергові потреби) і вторинні (другорядні). Так, на нашу думку, первинні, насичені (задоволені), нижчі, нагальні (першочергові), загальні, матеріальні потреби – це ті, що потребують невідкладного, першочергового задоволення. Первинні потреби – це здебільшого, так звані, наші вроджені потреби. Вторинні ж мають більш психологічний характер і усвідомлюються та «визрівають» із досвідом, віком. Складність подекуди полягає у тому, що вторинні потреби не можуть бути задоволені товарами, економічна теорія їх практично не розглядає. Задоволення саме вторинних, ненасичених (незадоволених), відносних, вищих, відстрочених (другорядних), особливих, нематеріальних, які мають практично ідентичну суть, може бути відстрочено у часі, бо не являється нагальним.

Поділ потреб на первинні та вторинні є історично умовним, співвідношення між ними змінюється з розвитком суспільства.

Подібне ранжування потреб і для самої людини, і для суспільства загалом дозволяє визначити певну послідовність дій у задоволенні потреб, оцінюючи їх значущість, враховуючи можливі альтернативи. Поділ на первинні та вторинні потреби є надважливим для держави, адже її «задачею мінімум» є забезпечення мінімально допустимого рівня життя населення, задовольняючи при цьому найнагальніші потреби. Якщо індивідуальні потреби (різноманітні та обсяг), їх рівень задоволення залежать від власного статку, благополуччя, тоді справедливо буде зазначити, що колективні і суспільні потреби, в першу чергу, залежатимуть від розвитку суспільства в цілому, від економічного розвитку зокрема, від пануючих у суспільстві принципів розподілу національного доходу і механізмів його перерозподілу.

Потреби, в тому числі суспільні, пов'язані з цілим

¹ Згідно з визначенням у тлумачному словнику української мови вважаємо поняття «суспільний» синонімічним до поняття «соціальний»: «Соціальний -а, -е. 1) Пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; суспільний, громадський. || Породжений умовами суспільного життя, певного середовища, ладу. || Існуючий у певному суспільстві. || Здійснюваний у суспільстві. || Зумовлений поділом суспільства на класи [4]

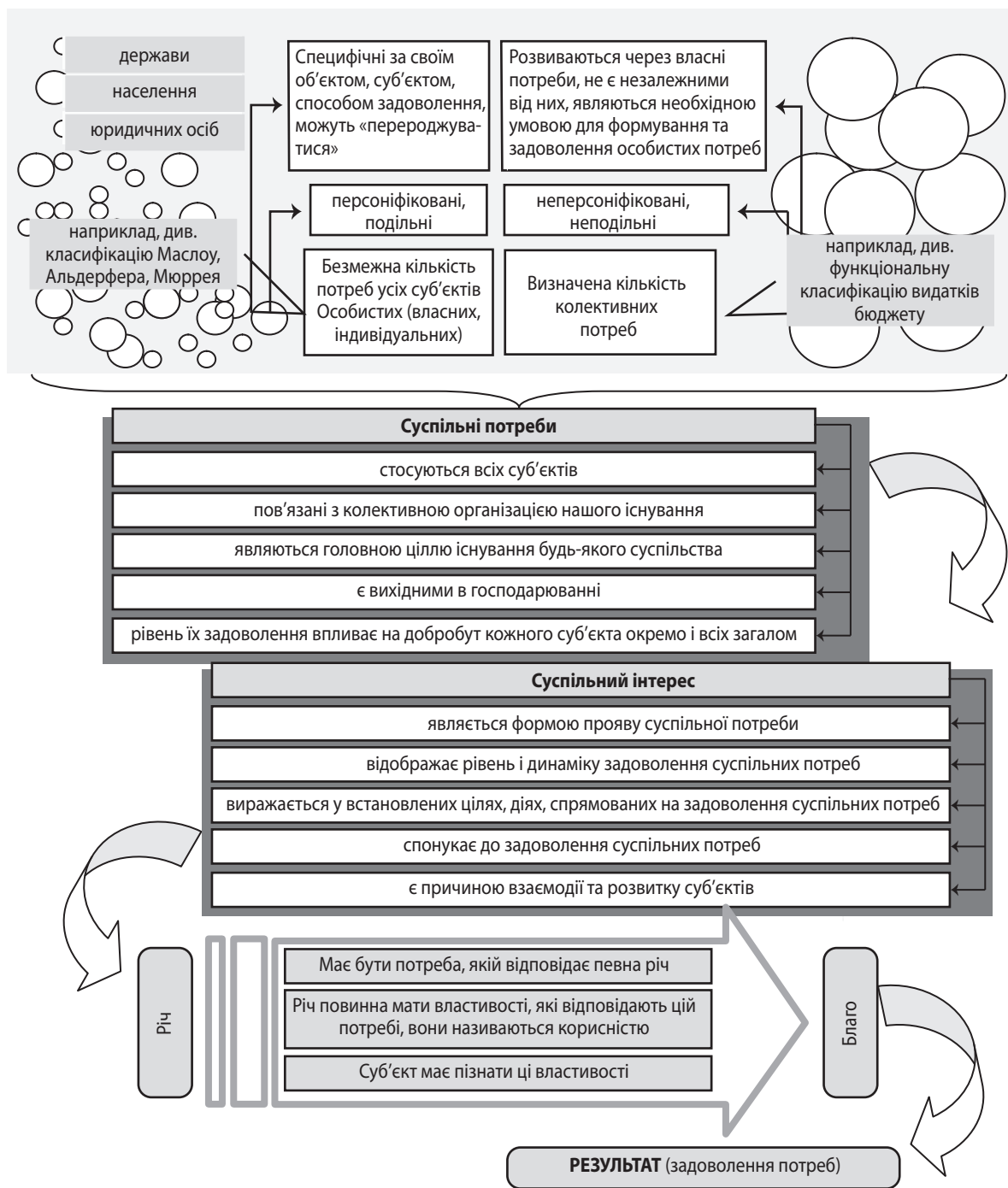

Рис. 1. Складові та характерні риси суспільних потреб

* Складено авторами на основі [5, с. 56; 6, с. 16–29]

рядом інших понять. Схематично цей зв'язок відображено на рис. 1. Формою прояву суспільних потреб є суспільний інтерес, який є рушійною силою до дій суб'єкта під дією **стимулів** (своєрідних «подразників») та **мотивів** (внутрішніх «рушіїв»). Засоби задоволення потреб називаються **благами**. В цій роботі суспільні блага розглядаються як все те, що задовольняє суспільні потреби. На нашу думку, суспільні блага виробляються не лише завдяки колективній організації, вони можуть надаватися не лише державою тощо. Кінцевою метою надання благ і є **задоволення**

потреб для забезпечення можливості існування, розвитку, вдосконалення, спроможності протистояти викликам сьогодення.

Важливим є безпосереднє дослідження всіх етапів задоволення суспільних потреб у їх нерозривній єдності (рис. 2).

Суб'єкт, який відіграє ключову роль на всіх трьох етапах, – держава. Чому саме держава? По-перше, генезис та еволюція фінансів підтверджують той факт, що між усіма суб'єктами економічних відносин історично визріли та

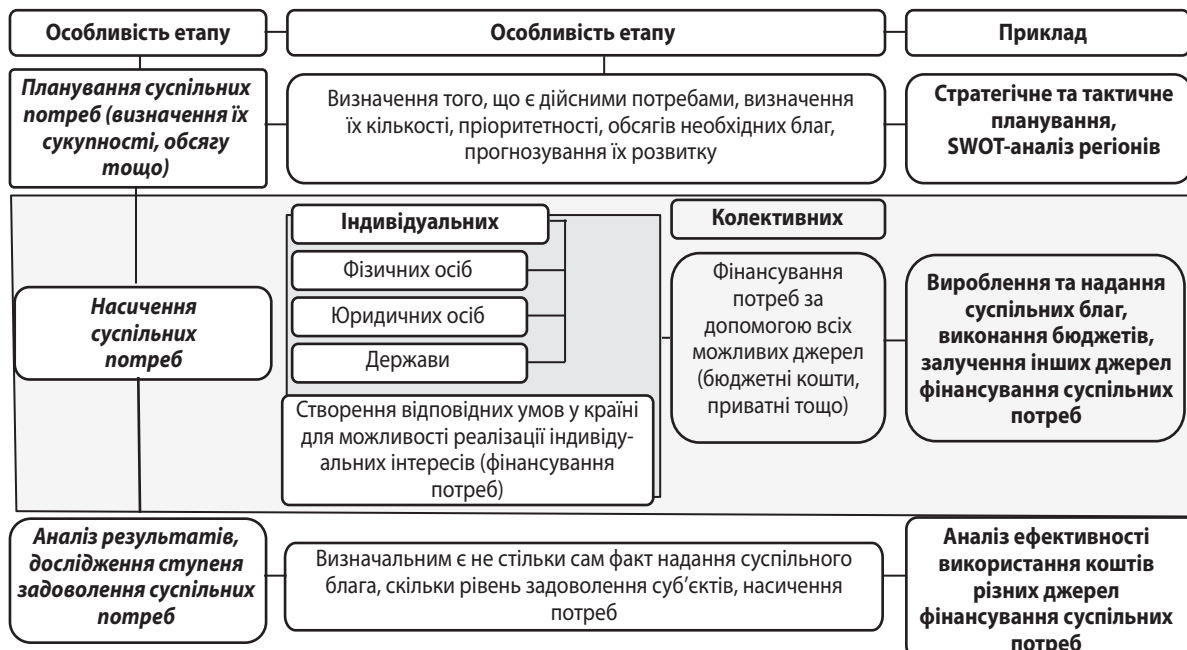

Рис. 2. Етапи задоволення суспільних потреб

* Складено авторами

склалися «взаємовигідні» відносини.

Рисунок 3 ілюструє, що платники, сплачуючи податки, які є індивідуально безеквівалентними, в загальнонаціональному масштабі очікують отримати рівнозначний обсяг суспільних благ. Якщо не буде спостерігатися цей рівноцінний обмін, то виникатиме два типи конфліктів:

- платники, не отримуючи належного обсягу суспільних благ, ініціюватимуть конфлікт, який проявлятиметься в ухиленні, уникненні від оподаткування, хвилях соціального невдоволення, протестів тощо;
- недоотриманий запланований обсяг податків даватиме імпульс державі для посилення контролю, для підвищення податкового тягаря, для відшукування нових джерел наповнення доходної частини бюджету тощо.

Іншими словами, рівень та якість оподаткування – це завжди компроміс двох протилежних за цільовою спрямованістю суб'єктів економіки – держави та індивідуумів, а тому виважена фіскальна політика та транспарентність системи виробництва суспільних благ є запорукою якісного розподілу створеної у країні вартості і стійкого економічного розвитку.

По-друге, практично лише державі під силу визначити та спрогнозувати обсяг та кількість суспільних потреб. Чим більше факторних показників буде враховано, тим точнішими будуть результати першого етапу.

Через складну структуру суспільних потреб варто приділяти окремо достатню увагу їх складовим: індивідуальним та колективним потребам. Аналіз допоміг би виявити істинні потреби, виявити масштаб необхідних суспільних благ для їх задоволення, досягнення бажаних результатів, наприклад, високого та стійкого рівня зайнятості, стабільного рівня цін, підвищення рівня життя тощо.

Відкритим залишається питання, чи можливо вимі-

ряти потреби повною мірою? Але вимір у цьому випадку означає не просто визначення кількості товарів та послуг, а й визначення співвідношення між ними, стану всієї системи загалом. Для аналізу важливо знати кількість потреб, частоту їх появи, загальну структуру, питому вагу кожної потреби та ін.

Роль держави надважлива і на другому етапі. Так для задоволення індивідуальних потреб мають бути створені відповідні умови у країні, налагоджена система соціального забезпечення, для задоволення ж колективних потреб мають бути залучені якомога більше джерел фінансування потреб. Держава самостійно виробляє порівняно невелику кількість товарів та послуг, але при цьому вона суттєво впливає на виробничі рішення регулюванням, податками, субсидіями [7, с. 53].

Окремо постає питання щодо виміру задоволеності тих чи інших потреб на мікро- й макрорівні. Саме на третьому етапі має досліджуватись реалізація державою її суспільного призначення, тобто рівень задоволення суспільних потреб.

Наріжним каменем першого етапу задоволення суспільних потреб є визначення вартості суспільних благ (рис. 4). В основі розрахунку їх вартості для основних споживачів суспільних благ – населення країни – лежать індивідуальні та колективні потреби.

Обсяг фінансування суспільних потреб дорівнюватиме обсягу суспільних благ, що фінансується з різних джерел. Необхідний загальний обсяг суспільних благ включає в себе мінімально допустимий обсяг (первинні потреби) за варіативну частину (вторинні потреби) і розраховуватиметься за формулою, зображеною на рис. 5.

Мінімально допустимий обсяг фінансування передбачає задоволення первинних потреб, ним забезпечується лише обсяг благ, необхідних для існування. І лише за умов фінансування вторинних потреб можливим є забезпечен-

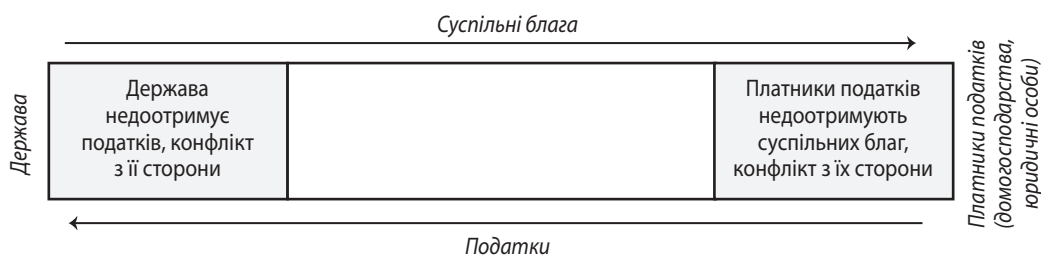

Рис. 3. «Взаємовигідні» відносини між державою та платниками податків

* Складено авторами

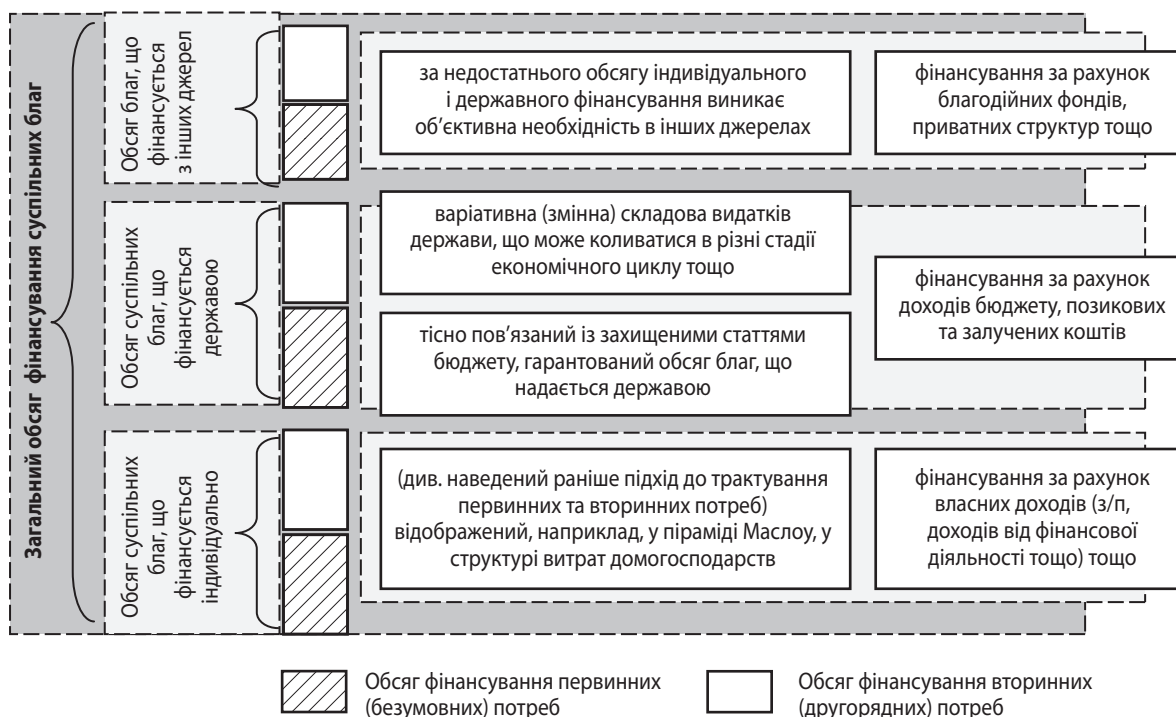

Рис. 4. Структура фінансування загального обсягу суспільних благ

* Складено авторами

ня подальшого розвитку, прогресу, вдосконалення, тобто отримання бажаного обсягу суспільних благ. Мінімально допустимий обсяг фінансування державою суспільних потреб визначається на основі встановлення нею мінімальних соціальних гарантій (мінімальної заробітної плати, неоподаткованого мінімуму доходів громадян, прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії тощо). А тому важливо у розрахунку мінімально допустимого обсягу фінансування орієнтуватися на економічно обґрунтовані соціальні стандарти та наявну кількість соціально незахищених верств споживачів суспільних благ.

У зв'язку з об'єктивно існуючою низкою проблем у процесі задоволення суспільних потреб в Україні звернемося до досвіду однієї з найрозвинутіших європейських країн – Франції.

Наявна статистична інформація за декілька останніх десятиліть полегшує роботу, адже визначений обсяг ефективного споживання домогосподарств – вартість усіх товарів і послуг, які споживаються домогосподарствами для задоволення їх потреб, незалежно від джерел їх фінансу-

вання – вже включає в себе власні споживчі витрати домогосподарств, кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати неприбуткових організацій, які надають послуги домогосподарствам (наприклад, політичні партії, спортивні, релігійні організації тощо) та кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати органів управління (табл. 1).

Бачимо, що з року в рік найбільшу частку в ефективному споживанні домогосподарств займають власні витрати на задоволення потреб (за останні 55 років у середньому показник складав 80 %), а витрати різноманітних неприбуткових установ і органів управління відповідно 2 і 18 %. Відносна сталість тих чи інших статей витрат забезпечується існуванням таких постійних статей витрат (**dépenses pré-engagées**): житлово-комунальні послуги (оплата водопостачання, газу, електроенергії), телекомунікаційні послуги, страхування, фінансові послуги тощо (табл. 2).² Цілком закономірно, що межею для фінансування потреб домогос-

² Різниця між загальним доходом бруто та постійними витратами домогосподарств складатиме «арбітражний» дохід – той, який піде на задоволення змінних (рухомих) потреб

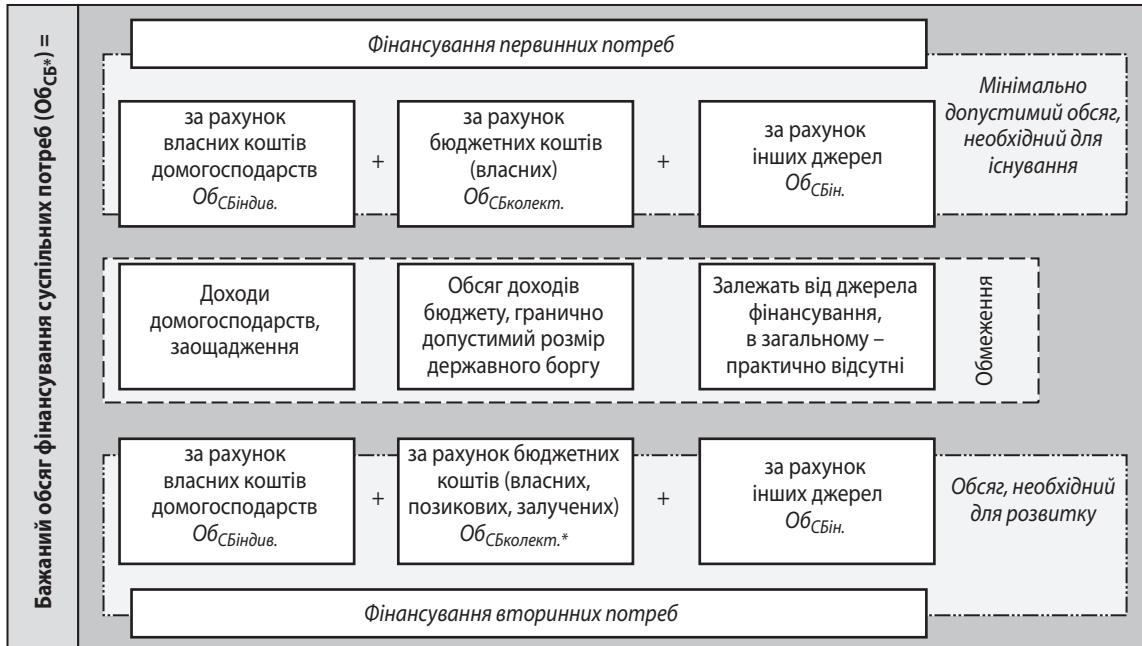

Рис. 5. Формула розрахунку бажаного обсягу фінансування суспільних потреб

* Складено авторами

Таблиця 1

Структура ефективного споживання домогосподарств Франції 1959–2014 рр., млрд євро (в поточних цінах)³

Код	Стаття витрат	1959	1969	1974	1981	1995	2007	2012	2013	2014
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
01	Продукти харчування та безалкогольні напої	6,2	12,3	20,0	45,1	92,5	129,6	149,6	152,9	151,9
02	Алкогольні напої та табак	1,7	3,2	5,1	10,5	24,4	33,5	39,4	40,2	40,8
03	Одяг і взуття	2,9	6,6	10,3	21,8	39,4	49,5	48,1	48,1	49,1
04	Комунальні послуги, вода, газ, електрика, паливо	2,7	10,6	19,7	55,5	156,0	254,0	295,3	304,3	305,2
05	Меблі, господарські товари, поточний ремонт житла	2,2	5,1	9,5	21,5	39,2	59,3	60,6	59,9	59,9
06	Здоров'я	0,6	1,3	2,4	6,4	24,0	40,2	47,3	48,2	48,7
07	Транспорт	2,5	7,2	13,8	41,1	92,0	143,5	151,7	148,4	148,8
08	Зв'язок	0,1	0,4	0,9	5,3	14,3	32,5	31,0	29,3	29,1
09	Культура та дозвілля	1,6	4,8	9,4	23,9	57,7	97,4	95,5	94,1	94,4
10	Освіта	0,1	0,4	0,7	1,4	4,3	8,1	9,9	9,9	10,2
11	Готелі, ресторани, кафе	1,6	3,3	5,9	16,1	40,6	68,7	73,6	74,1	75,5
12	Різні товари та послуги	1,6	5,5	12,9	32,9	75,9	128,5	128,2	133,3	131,5
15	Територіальне сальдо	0,2	0,0	0,0	-0,4	-5,2	-12,0	-10,5	-10,1	-6,0
01...12 +15	Споживчі витрати домогосподарств (Dépense de consommation des ménages)	24,1	60,9	110,6	281,0	655,1	1 032,7	1 119,6	1 132,7	1 139,0
	Частка в ефективному споживанні домогосподарств, %	85,4	83,1	81,5	79,5	77,3	76,6	75,5	75,4	75,1
13	Кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати неприбуткових організацій, які надають послуги домогосподарствам (Dépense de consommation finale individualisable des ISBLSM (Institutions sans but lucratif au service des ménages))	0,7	1,7	3,2	7,8	20,6	35,7	42,1	43,2	44,3

³ Обрані часові проміжки в таблиці відповідають початку / закінченню президентства лідерів Франції п'ятої Республіки

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Частка в ефективному споживанні домогосподарств, %		2,6	2,3	2,4	2,2	2,4	2,6	2,8	2,9	2,9
13.1	Дозвілля та культура	0,1	0,2	0,5	1,1	2,8	5,1	5,9	5,9	6,1
13.2	Освіта	0,1	0,2	0,4	1,0	2,4	3,0	3,7	3,8	4,0
13.3	Соціальні заходи	0,3	0,9	1,7	4,0	10,1	17,5	21,3	22,0	22,4
13.4	Інші послуги	0,2	0,4	0,7	1,6	5,3	10,0	11,1	11,5	11,8
14 Кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати органів управління (Dépense de consommation finale individualisable des APU (administrations publiques))		3,4	10,7	21,8	64,8	171,7	279,1	320,5	326,8	333,5
Частка в ефективному споживанні домогосподарств, %		12,0	14,6	16,1	18,3	20,3	20,7	21,6	21,7	22,0
14.1	Житло			0,6	1,6	8,1	12,3	14,5	15,1	15,4
14.2	Здоров'я	0,9	4,0	8,4	26,4	74,6	125,3	141,7	145,3	149,1
14.3	Дозвілля та культура	0,2	0,5	0,9	2,7	5,8	14,5	17,8	18,3	18,7
14.4	Освіта	1,8	4,4	8,1	22,6	55,9	82,0	92,0	93,0	93,9
14.5	Соціальні заходи	0,5	1,8	3,8	11,6	27,2	45,0	54,5	55,1	56,3
Ефективне споживання домогосподарств (Consommation effective des ménages)		28,2	73,3	135,7	353,6	847,4	1 347,6	1 482,2	1 502,7	1 516,8

* Складено авторами на основі даних [8]

подарств (у тому числі постійних витрат) будуть їх доходи.

Встановлені взаємозалежності показників дозволяють провести розрахунки бажаних обсягів фінансування суспільних потреб на одну особу за трьома сценаріями: оптимістичним, задовільним та критичним, що відповідає різним періодам економічного циклу. В основі поділу на ці три варіанти лежить динаміка ВВП та основних макроекономічних показників Франції (рис. 6).

Коливання цих макроекономічних показників Франції пояснюється, окрім наявності зовнішніх факторів (війн, світових економічних криз), тим, що у політиці одних лідерів Франції домінують популістські рішення, спрямовані на задоволення інтересів електорату, результатом чого є проведення нерозважливої соціальної політики (ключову роль може відігравати партійна приналежність, ідеологія), в той час як інші вважають базовими проблеми глобальної економіки, займаються масштабними будівництвами, втіленням у життя грандіозних програм та проєктів тощо. На перший погляд непомітні зміни, переорієнтація політичного курсу, відступ від економічної та політичної доктрини можуть спровокувати зміни пропорцій між доходами і видатками всіх суб'єктів економічних відносин, нарощення / зменшення обсягів державного боргу та дефіциту.

Обсяг фінансування суспільних потреб має відповідати стадії економічного циклу, в якій знаходиться економіка, наслідком досягнення такої відповідності може стати автоматичне згладжування економічних коливань, послаблення їх інтенсивності (табл. 3).

Отримані результати яскраво і точно описують три можливі варіанти зміни структури доходів і витрат домогосподарств Франції. Так, наприклад, за задовільним сценарієм, в основу якого лягли періоди затишних, проте не стрімких економічних спадів (тому деякі показники реагують яскравіше, ніж у критичному сценарії, основою для якого послужили періоди найвідчутніших економічних криз (не затишних, проте стрімких)), внаслідок скорочення

обсягів наявних доходів зменшуються обсяги заощаджень, із падінням обсягів фінансування суспільних потреб неприбутковими організаціями та органами управління різних рівнів тягар переноситься на споживчі витрати самих домогосподарств.

Варто зауважити, що остання складова (кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати органів управління) буде суттєво різнитися від сукупних видатків органів управління (табл. 4).

Це відбувається з цілої низки причин:

- 1) в СНР фігурує той обсяг фінансування, який досягає безпосередніх споживачів (наприклад, за оптимістичним сценарієм один мешканець Франції отримує 1100 євро), перевищення ж цього обсягу у звітах про виконання бюджетів (1400 євро) свідчить про те, що частина коштів «проїдається» системою.
- 2) є статті колективних видатків (ті, які фігурують і в рахунку домогосподарств, і в бюджетах органів управління – житлове господарство, охорона здоров'я, дозвілля, культура, освіта, соціальний захист), які можливо індивідуалізувати, блага будуть відчутними для споживачів (населення), проте існують статті видатків (адміністративні видатки органів управління, оборона, безпека і громадський порядок, економічна діяльність, захист навколишнього середовища), фінансування яких забезпечує загальний ефект, який менш відчутний окремо кожним споживачем суспільного блага, на що й зроблено акцент у статистичних даних.

Для України середні показники будуть мати абсолютно інший вигляд (табл. 5)⁴.

Бачимо, що середньорічна вартість суспільних благ

⁴ Через фрагментарний характер та відсутність статистичних даних за тривалий період розробка сценаріїв унеможливується

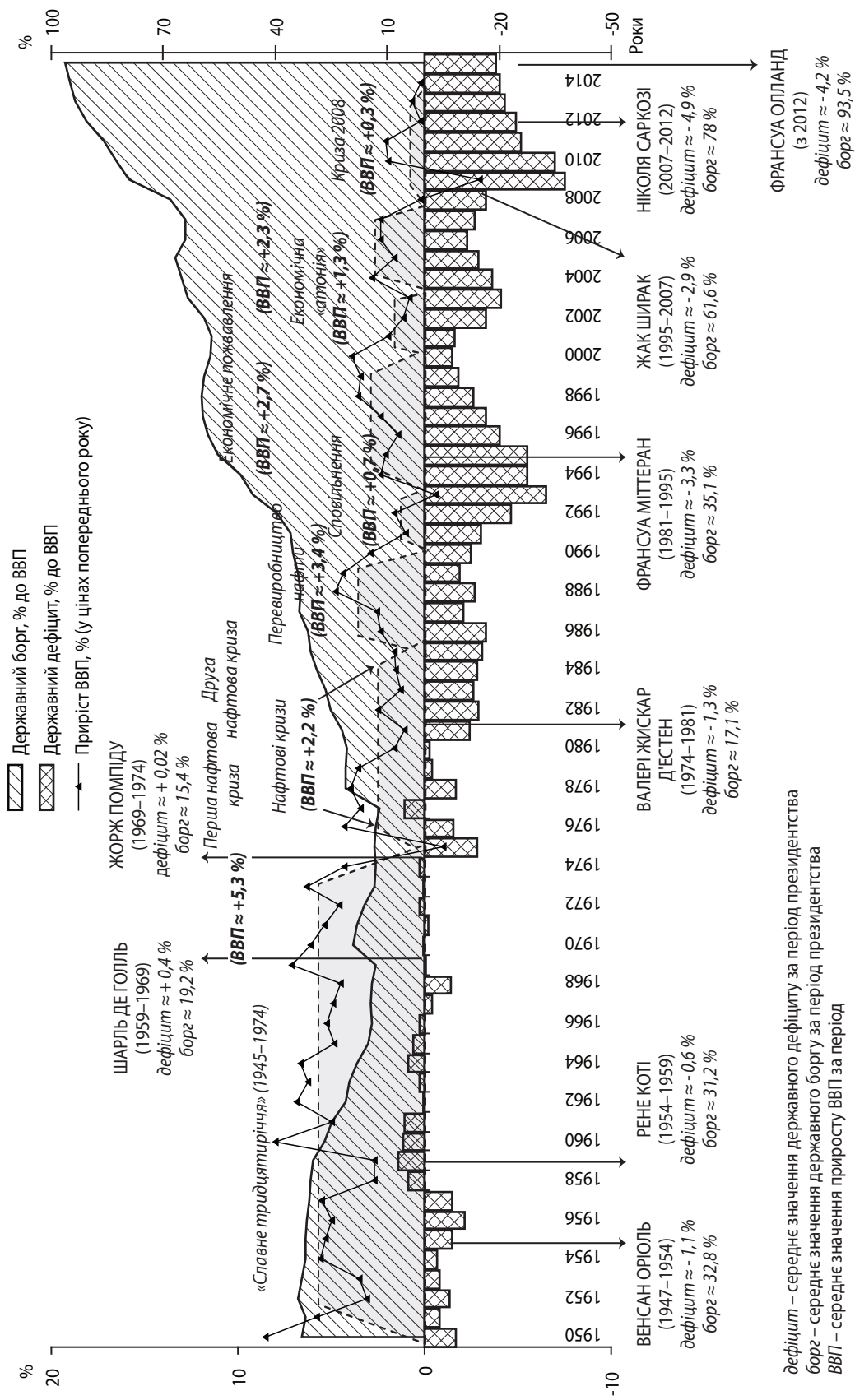

Рис. 6. Динаміка та середні розміри державного боргу, дефіциту та приросту ВВП за президентства лідерів Франції

* Складено авторами на основі даних [8]

Таблиця 2

Основні показники рахунку домогосподарств Франції 1959–2014 рр., млрд євро (в поточних цінах)

Показники	1959	1969	1974	1981	1995	2007	2012	2013	2014
Постійні витрати домогосподарств (Dépense de consommation «pré-engagée»)	3,5	13,7	27,6	77,7	205,4	344,0	380,3	389,1	389,4
Наявний «арбітражний» дохід (Revenu disponible «arbitrable»)	25,1	60,8	113,2	268,8	571,7	872,3	938,1	938,5	952,9
Наявний дохід бруто** (Revenu disponible brut (RDB))	28,7	74,6	140,8	346,5	777,0	1 216,3	1 318,3	1 327,6	1 342,3
Індивідуальні споживчі витрати (Dépense de consommation individuelle (2))	24,1	60,9	110,6	281,0	655,1	1 032,7	1 119,6	1 132,7	1 139,0
Заощадження бруто (Epargne brute (E) = (RDB) - (2), або (RDBA) - (3))	4,6	13,7	30,2	65,5	121,9	183,5	198,7	194,9	203,3
Соціальні трансферти в натуральній формі (Transferts sociaux en nature (1))	4,1	12,4	25,1	72,6	192,3	314,8	362,6	370,0	377,8
Наявний скоригований дохід бруто (Revenu disponible ajusté brut (RDBA) = (RDB) + (1))	32,8	87,0	165,9	419,2	969,3	1 531,1	1 680,9	1 697,6	1 720,1
Кінцеве ефективне споживання (Consommation finale effective (3))	28,2	73,3	135,7	353,6	847,4	1 347,6	1 482,2	1 502,7	1 516,8

* Складено авторами на основі даних [8]

** Приставка «бруто» свідчить про включення до суми відрахувань працівників із заробітної плати

Таблиця 3

Альтернативні сценарії структури доходів та витрат домогосподарств Франції

Показники	Критичний сценарій		Задовільний сценарій		Оптимістичний сценарій	
	Середньорічне значення показника, тис. євро	Структура, %	Середньорічне значення показника, тис. євро	Структура, %	Середньорічне значення показника, тис. євро	Структура, %
1	2	3	4	5	6	7
Наявний скоригований дохід бруто	20,0	100,0	15,9	100,0	20,4	100,0
Заощадження бруто	2,5	12,3	1,9	11,9	2,4	12,0
Ефективне споживання домогосподарств	17,5	87,7	14,0	88,1	17,9	88,0
Споживчі витрати домогосподарств	13,5	67,5	10,9	68,5	13,7	67,3
Продукти харчування та безалкогольні напої	1,8	9,1	1,5	9,6	1,9	9,1
Алкогольні напої і табак	0,5	2,3	0,4	2,4	0,5	2,5
Одяг і взуття	0,7	3,6	0,7	4,1	0,7	3,4
Комунальні послуги, вода, газ, електрика, паливо	3,3	16,3	2,5	15,5	3,4	16,9
Меблі, господарські товари, поточний ремонт житла	0,8	3,9	0,7	4,3	0,8	3,8
Здоров'я	0,5	2,6	0,4	2,3	0,5	2,6
Транспорт	1,9	9,3	1,6	9,8	1,9	9,3
Зв'язок	0,4	1,9	0,3	1,8	0,3	1,7
Культура та дозвілля	1,2	6,0	1,0	6,2	1,2	5,9
Освіта	0,1	0,5	0,1	0,5	0,1	0,5
Готелі, ресторани, кафе	0,9	4,3	0,7	4,3	0,9	4,3
Різні товари та послуги	1,7	8,3	1,3	8,3	1,6	7,8

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
Кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати неприбуткових організацій, які надають послуги домогосподарствам	0,4	2,2	0,3	2,1	0,5	2,4
Дозвілля та культура	0,1	0,3	0,0	0,3	0,1	0,3
Освіта	0,0	0,2	0,0	0,2	0,0	0,2
Соціальні заходи	0,2	1,1	0,2	1,1	0,2	1,2
Інші послуги	0,1	0,6	0,1	0,5	0,1	0,6
Кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати органів управління	3,6	18,0	2,8	17,5	3,7	18,3
Житло	0,2	0,8	0,1	0,7	0,2	0,9
Здоров'я	1,6	7,9	1,2	7,6	1,6	8,1
Дозвілля та культура	0,2	0,9	0,1	0,8	0,2	0,8
Освіта	1,1	5,4	0,9	5,5	1,1	5,6
Соціальні заходи	0,6	2,9	0,4	2,8	0,6	3,0

* Складено авторами на основі даних [8]

Таблиця 4

Альтернативні сценарії структури витрат органів управління Франції

Показники	Критичний сценарій		Задовільний сценарій		Оптимістичний сценарій	
	Середньорічне значення показника, тис. євро	Структура, %	Середньорічне значення показника, тис. євро	Структура, %	Середньорічне значення показника, тис. євро	Структура, %
Всього витратів	17,0	100,0	14,5	100,0	13,9	100,0
Адміністративні витатки органів управління	2,2	12,7	2,0	14,0	1,9	13,9
Оборона	0,6	3,3	0,5	3,5	0,5	3,8
Безпека і громадський порядок	0,5	2,9	0,4	2,9	0,4	2,8
Економічна діяльність	1,5	8,7	1,2	8,4	1,3	9,2
Захист навколишнього середовища	0,3	1,7	0,2	1,6	0,2	1,4
Житлове господарство	0,4	2,5	0,3	2,1	0,3	2,1
Охорона здоров'я	2,4	14,0	2,1	14,2	1,9	13,6
Дозвілля, культура	0,4	2,5	0,3	2,3	0,3	2,0
Освіта	1,7	10,0	1,5	10,6	1,4	10,2
Соціальний захист	7,1	41,6	5,8	40,4	5,7	41,0

* Складено авторами на основі даних [8]

на одну особу в Україні складає 23900 грн (або 65 % ВВП на душу населення), що в абсолютному вимірі більш як у 15 разів менше за аналогічний показник у Франції (або на 20 в.п. більше у ВВП на душу населення – 485300 грн або 43 % ВВП на душу населення). Різниця і структура: в Україні в ефективному споживанні населення індивідуальні витрати займають найбільшу частку (78,4 %, у Франції – 67,8 %), в той час як держава бере на себе лише 12,2 % (у Франції – 17,9 %).

Висновки. В цій роботі зроблено спробу проаналізу-

вати вартість необхідних суспільних благ через показник ефективного споживання, що являє собою вартість усіх товарів і послуг, які споживаються домогосподарствами для задоволення їх потреб, незалежно від джерел їх фінансування – вже включає в себе власні індивідуальні споживчі витрати домогосподарств, кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (у сфері охорони здоров'я, житлових послуг, освіти, соціального захисту тощо) та кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати сектора загаль-

Таблиця 5

Порівняння показників доходів та витрат мешканців України та Франції

Показники	Україна		Франція	
	Середньорічне значення, тис. грн на особу	Структура, %	Середньорічне значення, тис. грн на особу*	Структура, %
Найвищий валовий скоригований дохід	30,5	100,0	485,3	100,0
Заощадження	2,7	8,8	58,7	12,1
Ефективне споживання домогосподарств	27,8	91,2	426,6	87,9
Індивідуальні (придбання товарів і послуг) витрати домашніх господарств, із них	23,9	78,4	328,6	67,8
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств	20,3	66,7	–	–
Продукти харчування та безалкогольні напої	7,7	25,1	45,0	9,3
Алкогільні напої, тютюнові вироби та наркотики	1,5	5,0	11,5	2,4
Одяг і взуття	1,1	3,7	18,0	3,7
Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	2,7	8,8	79,0	16,2
Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	0,8	2,7	19,3	4,0
Охорона здоров'я	1,0	3,2	12,3	2,5
Транспорт	2,4	7,7	45,8	9,5
Зв'язок	0,6	1,8	8,7	1,8
Відпочинок і культура	0,8	2,8	29,2	6,0
Освіта	0,3	0,9	2,4	0,5
Ресторани та готелі	0,5	1,7	20,9	4,3
Різні товари та послуги	1,0	3,4	39,4	8,1
Кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства	0,21	0,7	10,8	2,2
Житлові послуги	0,03	0,1	–	–
Охорона здоров'я	0,02	0,1	–	–
Відпочинок і культура	0,01	0,0	1,5	0,3
Освіта	0,01	0,0	1,1	0,2
Соціальний захист	0,01	0,0	5,4	1,1
Релігія	0,02	0,1	–	–
Політичні партії, профспілкові та професійні організації	0,09	0,3	–	–
Кінцеві індивідуалізовані споживчі витрати сектора загального державного управління	3,7	12,2	87,2	17,9
Діяльність і послуги у галузі житлово-комунального господарства	0,1	0,2	3,9	0,8
Діяльність і послуги у галузі охорони здоров'я	1,2	3,8	38,3	7,9
Діяльність і послуги у сфері відпочинку, культури та релігії	0,2	0,5	4,1	0,8
Діяльність і послуги у галузі освіти	1,8	6,0	26,8	5,5
Діяльність і послуги у галузі соціального забезпечення та соціальної допомоги	0,5	1,5	14,1	2,9

* 1 євро ≈ 25,9 грн

** Складено авторами на основі даних [8; 9]

ного державного управління. Саме такий поділ допомагає виявити, на кого лягає справжній тягар фінансування суспільних благ – на населення чи на державу, і яку роль відіграють альтернативні джерела фінансування. До того ж цей підхід ілюструє те, що існують потенційно більші обсяги фінансування суспільних потреб (перехід до якісно вищого рівня задоволення вторинних потреб), що наближувалися б до бажаного рівня, який забезпечував би розвиток, прогрес тощо.

Історично держава бере на себе цілу низку функцій, створюється ілюзія, що її обсяги фінансуванні суспільних благ безмежні, проте аналіз довів, що він у рази менший за обсяги індивідуального фінансування, окрім цього показано, що лівова частка грошей зникає у самій системі

Структура фінансування суспільних потреб має різнитися від фази економічного циклу. Тому розроблені три сценарії (оптимістичний, задовільний та критичний) мають лягти в основу розробки соціально-економічної політики у країні і слугувати дороговказом під час прийняття управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансова думка України. Енциклопедія : У 3-х т. Т. 2. / С. В. Львовичкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій, П. І. Юхименко. – К. ; Тернопіль : Кондор; Економічна думка, 2010. – 584 с.
2. Бьюкенен Дж. Границы свободы. Между анархией и Левиафаном [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=../in/buchanan/works/buchanan_w3_0.txt&name=buchanan&img=works_small.gif
3. Encyclopédie dirigée par Diderot & d'Alembert (1751–1765) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lexilogos.com/encyclopedie_diderot_alembert.htm
4. Тлумачний словник української мови : В 3 т. Т. 3 / В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконті, 1999. – 928 с.
5. Витте С. Ю. Конспект лекцій о народном и государственном хозяйстве, читанных его императорскому высочеству великому князю Михаилу Александровичу в 1900–1902 годах / С. Ю. Витте. – М. : Начала, 1997. – 511 с.
6. Логунов В. Н. Общественная динамика потребностей и потребления / В. Н. Логунов. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1991. – 161 с.
7. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / Дж. Е. Стігліц ; [пер. з англ.]. – К. : Основи, 1998. – 854 с.
8. Дані Національного інституту статистики і економічних досліджень Франції. CNP [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.insee.fr/fr/themes/theme.asp?theme=16&sous_theme=2
9. Дані Державної служби статистики України. CNP [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES

- Biukenen, Dzh. "Granitsy svobody. Mezhdru anarkhiei i Leviafanom" [The boundaries of freedom. Between anarchy and Leviathan]. http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=../in/buchanan/works/buchanan_w3_0.txt&name=buchanan&img=works_small.gif
- "Dani Natsionalnoho instytutu statystyky i ekonomichnykh doslidzhen Frantsii. SNR" [These Institut national de la statistique et des études économiques. SNA]. http://www.insee.fr/fr/themes/theme.asp?theme=16&sous_theme=2
- "Dani Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. SNR" [The State Statistics Service of Ukraine. SNA]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- "Encyclopedie dirigee par Diderot & d'Alembert (1751-1765)" http://www.lexilogos.com/encyclopedie_diderot_alembert.htm
- Logunov, V. N. *Obshchestvennaia dinamika potrebnostey i potrebleniia* [Social dynamics and consumption needs]. Voronezh: Izd-vo Voronezhskogo un-ta, 1991.
- Liovochkin, S.V. et al. *Finansova dumka Ukrainy. Entsiklopediia* [Financial Ukraine thought. Encyclopedia]. Kyiv; Ternopil: Kondor; Ekonomichna dumka, 2010.
- Stihlits, Dzh. E. *Ekonomika derzhavnoho sektora* [Economics of the public sector]. Kyiv: Osnovy, 1998.
- Vitte, S. Yu. *Konspekt lektsiy o narodnom i gosudarstvennom khoziaystve, chitannykh ego imperatorskomu vysochestvu velikomu kniazuiu Mikhailu Aleksandrovichu v 1900-1902 godakh* [Lectures on the national and state economy, we read of His Imperial Highness Grand Duke Mikhail Alexandrovich in the 1900-1902 years]. Moscow: Nachala, 1997.
- Yaremenko, V., and Slipushko, O. *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of Ukrainian language]. Kyiv: Akonit, 1999.